

Originality and tradition in the Middle Dutch 'Roman van Walewein' / ed. by Bart Besamusca and Erik Kooper. - Cambridge [etc.] : Brewer, 1999. - VII, 207 p. ; 24 cm. - (Arthurian literature, ISSN 0261-9946 ; 17)
ISBN 0-85991-546-8 Prijs: £45

Geen enkel personage uit de Middeleeuwse Arturverhalen kent zoveel verschijningsvormen als Walewein, de neef van koning Artur en avonturenridder bij uitstek. Nu eens wordt hij afgeschilderd als een geïdealiseerde modelridder, dan weer als een losbandige levensgenieter, en soms zelfs als een onvergeeflijke zondaar.

In de allereerste Arturroman, de *Erec et Enide* van Chrétien de Troyes van omstreeks 1160, wordt Walewein, wiens Franse naam Gauvain is, ten tonele gevoerd als 'Li premiers', de eerste onder de ridders, vriend en helper van de held Erec. In de latere romans van Chrétien wordt Gauvain steeds belangrijker en heeft hij ook eigen avonturen, maar zijn reputatie krijgt het steeds zwaarder te verduren. In Chrétiens laatste roman, de *Conte du Graal*, heeft Gauvain een eigen avonturenstreng. Hij staat nog steeds bekend als de meest hoofse onder de ridders, maar hij is eveneens de frivole en grillige vertegenwoordiger van de 'vaine gloire', de ijdele roem van het wereldse hoofse ridderschap. De echte held van de roman, Perceval, gaat op zoek naar de Graal en slaat daarmee een hoger gewaardeerde weg in naar een nieuw soort ridderschap in dienst van God.

De romans van Chrétien de Troyes hebben menig auteur geïnspireerd, temeer daar de *Conte du Graal*, onvoltooid is gebleven. Er zijn vervolgen op deze roman geschreven, maar ook zijn er auteurs geweest die Chrétiens gedachtegoed hebben verwerkt in eigen romans. Vooral de figuur van Gauvain sprak tot de verbeelding en dientengevolge werd Arturs neef diverse malen de hoofdpersoon van een gehele roman.

Ook in het Vlaanderen van de dertiende eeuw was men bekend met de Arturtraditie. Verhalen over de illustere koning en zijn ridders circuleerden hier al in de vroege twaalfde eeuw. Ook de werken van Chrétien en zijn navolgers waren populair, hetzij in het Frans, hetzij in vertaling. Die populariteit van Arturverhalen heeft haar weerslag gevonden in het ontstaan van enkele zelfstandige Arturromans in de tweede helft van de dertiende eeuw. Het is opvallend dat deze romans, in tegenstelling tot de meeste Franse Arturromans een voorkeur aan de dag leggen voor een zeer positieve, geïdealiseerde Waleweinfiguur als held.

De bekendste en mooiste van deze romans is de *Roman van Walewein*, geschreven door de auteurs Penninc en Pieter Vostaert. Al ruim 150 jaar, sinds de eerste editie van W.J.A. Jonckbloet uit 1846, is deze tekst een dankbaar studieobject. De *Walewein* is een tot ridderroman omgewerkt sprookje waarin de held voor koning Artur op zoek gaat naar een zwevend schaaqbord. Om het in zijn bezit te krijgen moet hij een serie nieuwe queesten aanvaarden: hij moet een magisch zwaard zien te bemachtigen en tevens moet hij een zoektocht ondernemen naar de beeldschone jonkvrouw Ysabele. In vele zware avonturen waarin hij keer op keer zijn excellente capaciteiten toont, slaagt Walewein erin alle opdrachten te volbrengen en met Ysabele, op wie hij verliefd is geworden, keert hij terug naar het Arturhof.

In 1992 maakte David Johnson een editie plus Engelse vertaling van deze tekst: de weg naar internationale studies lag open. Aanvankelijk schreven alleen Nederlandse onderzoekers wervende stukken voor het internationale forum. Dat veranderde toen, op verzoek van de redactie van *TNTL*, de germanist Walter Haug, de angliste Felicity Riddy en de romanist Norris Lacy artikelen schreven waarin zij vanuit hun achtergrond een aspect van de *Walewein* bespraken. De artikelen zijn te vinden in de jaargangen 111 (1995) en 112 (1996). Het resultaat van deze internationale inspanningen was dermate verrassend en interessant dat de medioneerlandist Besamusca, een van de editoren van *TNTL*, en zijn Utrechtse collega Kooper, een anglist, nog meer onderzoekers hebben gevraagd een artikel over de *Walewein* te schrijven. Hun oogmerk was deze artikelen, alle Engelstalig, samen met de drie andere uit te geven in een internationaal gezaghebbend medium. Het resultaat van dit initiatief is een mooie bundel artikelen, uitgegeven door Boydell en Brewer, als deel XVII van *Arthurian Literature*. Aan de artikelen gaat een inleiding over het Waleweinonderzoek door Besamusca en Kooper vooraf.

Wie geïnteresseerd is in de *Roman van Walewein* kan met deze bundel een zeer grote diversiteit aan ideeën en visies op de roman in huis halen. Het aardige is dat de auteurs van de arti-

kelen, waaronder vele zeer vermaarde onderzoekers, steeds werken vanuit hun eigen achtergrondkennis en daardoor zaken kunnen signaleren die generaties Nederlandse onderzoekers zijn ontgaan. Dit kan zeer inspirerend werken. Lori Walters bijvoorbeeld, heeft een zeer grote kennis van Franse verzamelhandschriften, en zij signaleert in noot 1 (p. 190) van haar artikel een interessante parallel van enkele verzen in de proloog van de *Walewein*. In een Noordfrans verzamelhandschrift is een tekstpassage (en een miniatuur) te vinden, waarin een vergelijkbare passage voorkomt. Naast de tekst waaruit de parallel afkomstig is (nl. de *Miserere* van de Rencluse de Molliens, ca. 1230), bevat dit handschrift ook de *Conte du Graal* van Chrétien, alsmede de vier vervolgen hierop (*Continuaties*). Het is één van de twee handschriften die de zogenaamde *Continuatie van Gerbert* bevatten. De auteurs van de *Walewein* hebben aan deze roman ontleend, en ook de *Conte du Graal* was hun inspiratiebron. Als ik dit soort dingen lees, denk ik direct: zou het mogelijk kunnen zijn dat de auteurs van de *Walewein* een dergelijk handschrift tot hun beschikking hebben gehad?

Het werken vanuit de eigen onderzoekstraditie kan natuurlijk ook nadelig uitpakken: Felicity Riddy gaat bijvoorbeeld veel te snel als zij veronderstelt dat de auteur van de Middelenlengse *Sir Gawain and the Green Knight* wel eens ontleend zou kunnen hebben aan de *Walewein*. Een ander geval: het moeilijk leesbare artikel van Bart Veldhoen over de kastelen in de *Walewein* als uiting van het bewustzijn van de held, kan mijns inziens niet zonder een verwijzing naar het artikel van Toos Verhage-van den Berg (*Ntg* 76 (1983), p. 225-244) waarin wordt betoogd dat in de diverse avonturen bezijden de hoofdhandeling verschillende deugden van de held benadrukt worden. Hier gaat het dus ook over de status quo van *Walewein*. Dergelijke gevallen zijn echter schaars en op een enkele uitzondering na zijn de bijdragen van een zeer goed niveau; ik heb er erg van genoten.

Het enige wat ik op de bundel kan afdingen is gelegen in de keuze van de auteurs. Het gaat mij daarbij niet om kwalitatieve overwegingen, maar veeleer om geografische. De romanistiek wordt in de bundel geheel vertegenwoordigd door Engelstalige romanisten. Was er niet één Franse Arturist te vinden die de Engelse vertaling van Johnson kon lezen en die vanuit zijn of haar onderzoekstraditie een visie op deze roman kon geven? Frankrijk is nu nog een geheel blinde vlek.

Voordat ik een opsomming van de inhoud van de bundel geef, wil ik er een paar opvallende bijdragen uitlichten.

Het artikel van de erudiete Douglas Kelly, 'The Pledge Motif in the *Roman van Walewein*: Original Variant and Rewritten Quest', is zeer inspirerend. Het is wonderlijk dat niemand eerder de vraag heeft opgeworpen wat het precies betekent om 'der avonturen vader' te zijn. In de Middelnederlandse Arturromans is dit het epitheton dat hecht verbonden is met het personage *Walewein*. In geen enkele andere traditie is het te vinden. Kelly staat allereerst kort stil bij de werkelijke betekenis van het Arturiaanse sleutelbegrip 'avonture', dat, diverse internationale artikelen ten spijt, nog nooit geheel van zijn vaagheid is ontdaan. Kelly ziet in de *Walewein* overeenkomsten met het avonturenbegrip uit bijvoorbeeld de *Roman de Troie* en uit het sprookjesmodel.

Het volgende opvallende artikel heeft de titel 'The *Roman van Walewein*: Man into Fox, Fox into Man' en is van de hand van Jane Taylor. Het gaat over de rol die de vos Roges in de *Roman van Walewein* speelt. Deze helper van *Walewein*, afkomstig uit het sprookje dat ten grondslag ligt aan de roman, speelt een totaal onverwachte rol. Hij heeft verschillende sprookjeskenmerken verloren, zoals zijn spraak, omdat deze niet passen bij de rol die hij in de hoofse roman moet spelen. Een sprekende vos die een zeer groot deel van het succes van de onderneming opeist, is immers niet verenigbaar met de perfecte, geïdealiseerde held uit de wereld van de roman.

Tot slot verdient Ad Putter, Nederlandse anglist, werkzaam in Bristol en volgens mij de jongste contribuant aan de bundel, een pluim. In zijn goed leesbare stuk, getiteld 'Walewein in the Otherworld and the Land of Prester John' maakt hij onder meer een einde aan een heikel punt in het *Walewein*onderzoek. Endi, de verblijfplaats van Ysabele, is, zo lijkt het aanvankelijk, alleen te bereiken via een brug die zo scherp is als een scheermes en die over een vagevuurrivier gaat. Later blijkt er een onderwaterpassage te zijn, waardoor *Walewein* zonder al te veel moeite te Endi geraakt. Deze wonderbaarlijke zaken in de Middelnederlandse roman gaan terug op het oeuvre van Chrétien de Troyes en wel op de *Chevalier de la Charrette*, ofwel *Lancelot*.

Chrétien beschrijft in deze roman zowel een zwaardbrug als een onderwaterbrug. De zwaardbrug loopt over een gevaarlijke rivier, die, in tegenstelling tot de Middelnederlandse situatie, geen duivelse rivier is, maar er slechts mee vergeleken wordt. Alles wat erin valt 'ne fust alec ausi com an la mer betee'. En om dit Oudfranse zinnetje draait het allemaal. Ad Putter heeft gezien dat 'la mer betee', te vinden in het manuscript dat als het meest authentiek wordt beschouwd, inderdaad de beste lezing bevat. Andere versies hebben de variant 'la mer salee', wat betekent dat het water bevroren is. Chrétien refereerde echter aan de 'Leverzee', een dikke slikkerige zee, geassocieerd met de Duivel. Penninc, het brein achter de *Walewein*, vertaalde goed, ook hij noemt de Leverzee, maar de directe ontleening aan de *Charrette* werd echter nooit naar waarde geschat, omdat de door de Nederlandse onderzoekers gebruikte editie de variant 'salee' had. Bovendien hebben verschillende moderne vertalers van de *Charette*, zoals Kibler, 'betee' vertaald met 'bevroren'. Zo is een misverstand in het leven geroepen. Men veronderstelde hierom dat Penninc niet direct aan Chrétien ontleend kon hebben, maar dat er intermediaire teksten waren (zoals de *Lancelot en prose*). Putter bewijst met zijn artikel dat een nieuwe, frisse (internationale) kijk op langlopende kwesties een zeer verrassend resultaat kan hebben.

Het lezen van deze bundel is absoluut de moeite waard. Mijn eigen onderzoek, dat zich vooral richt op een andere originele Middelnederlandse roman waarin diezelfde geïdealiseerde Walewein de hoofdrol speelt, namelijk *Walewein ende Keye*, heeft een aantal nieuwe impulsen gekregen, en dat is winst. Wie weet komt ook deze roman nog eens in de internationale schijnwerpers te staan.

De inhoud van de bundel: Bart Besamusca and Erik Kooper, 'The Study of the *Roman van Walewein*'; Walter Haug, 'The *Roman van Walewein* as a Postclassical Literary Experiment'; Douglas Kelly, 'The Pledge Motif in the *Roman van Walewein*: Original Variant and Rewritten Quest'; Norris J. Lacy, 'Convention and Innovation in the Middle Dutch *Roman van Walewein*'; Matthias Meyer, 'It's Hard to Be Me, or Walewein/Gawan as Hero'; Ad Putter, 'Walewein in the Otherworld and the Land of Prester John'; Felicity Riddy, 'Giving and Receiving: Exchange in the *Roman van Walewein* and *Sir Gawain and the Green Knight*'; Thea Summerfield, 'Reading a Motion Picture: Why Steven Spielberg Should Read the *Roman van Walewein*'; Jane H. M. Taylor, 'Man into Fox, Fox into Man'; Bart Veldhoen, 'The *Roman van Walewein* Laced with Castles'; Norbert Voorwinden, 'Fight Descriptions in the *Roman van Walewein* and in Two Middle High German Romances. A Comparison'; Lori J. Walters, 'Making Bread from Stone: The *Roman van Walewein* and the Transformation of Old French Romance'.

Marjolein Hogenbirk

De Rijkskroniek van Holland en zijn auteurs : historiografie in Holland door de Anonymus (1280-1282) en de grafelijke klerk Melis Stoke (begin veertiende eeuw) / J.W.J. Burgers. - [Haarlem] : Historische Vereniging Holland ; Hilversum : Verloren, 1999. - 492 p. : ill. ; 24 cm. - (Hollandse studiën, ISSN 0929-9718 ; 35) ISBN 90-70403-43-9 Prijs: € 35,-

Met zijn gedetailleerde studie naar de totstandkoming en overlevering van de *Rijkskroniek van Holland* heeft Burgers niet alleen helderheid gebracht in de kwestie van het auteurschap van deze tekst, maar leverde hij tegelijkertijd ook een waardevolle bijdrage aan het onderzoek naar ontwikkelingen op het gebied van de volkstalige historiografische literatuur uit de tweede helft van de dertiende eeuw en het begin van de veertiende eeuw. Startpunt voor het onderzoek vormde de uitkomst van Burgers' promotieonderzoek naar de activiteiten van Melis Stoke als oorkondschrijver. In zijn dissertatie had Burgers al laten zien hoe in een reeks van oorkonden vanaf 1296 tot in 1305 het spoor van Stoke gevolgd kan worden. Tussen juli 1296 en oktober 1299 was Melis Stoke aantoonbaar werkzaam als klerk van de stad Dordrecht; met het aantreden van de Henegouwse graaf Jan II van Avesnes als graaf van Holland en Zeeland, zien we Stoke vanaf december 1299 herhaaldelijk optreden als klerk verbonden aan de grafelijke kanselarij. Tot november 1305 lijkt Stoke zich regelmatig te hebben opgehouden in het gevolg van de graven Jan II van Avesnes en diens zoon Willem III, echter nooit buiten Holland en Zeeland.

In deze nieuwe studie toont Burgers hoe de verplaatsingen van de oorkondschrijver